

IQTISODIYOTNING TURLI SOHALARIDA LOGISTIKATEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

**E.F.Jomonqulova-Samarqand iqtisodiyot va servis
instituti dotsenti, t.f.n**

***Annotasiya:** Masolada raqamli iqtisodiyot va blokcheyn tushunchasiga ta'rif keltirilgan bo'lib, uni ishlash tizimi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Mazkur texnologiyani qo'llash sohalari va yo'nalishlari haqida fikr yuritilgan. Jumladan, xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida "blokcheyn" texnologiyasini qo'llash va undan samarali foydalanish istiqbollari ko'rib chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, blokcheyn, kriptovalyuta, bitkoyn, transaksiya, tizim, moliyaviy muassasalar, iqtisodiy jarayonlar, blokli zanjir.*

***Аннотация:** В статье описывается понятие цифровой экономики и блокчейна, а также предоставляется информация о ее операционной системе. А также обсуждаются сферы и направления использования данной технологии. В частности, рассмотрены перспективы использования и эффективность технологии «блокчейна» в деятельности хозяйственных субъектов.*

***Ключевые слова:** цифровая экономика; цифровые технологии; блокчейн; криптовалюта, биткойн, транзакция, система, финансовые учреждение, экономические процессы, цепочка блоков.*

***Abstract:** The article describes the concept of digital economy and blockchain, as well as provides information about its operating system. And also discusses the scope and use of this technology. In particular, the prospects for the use and effectiveness of the blockchain technology in the activities of business entities are considered.*

***Keywords:** digital economy; digital technology; blockchain; cryptocurrency,*

bitcoin, transaction, system, financial institution, economic processes, chain of blocks.

Jahon savdosining doimiy rivojlanishi transport bozorlarida, shu jumladan mamlakatimiz transport tizimida tub o'zgarishlarni talab qiladi. Xalqaro standartlarga va eng yangi texnologiyalarga muvofiq transportni rivojlantirish ekspeditorlik xizmatlarini rivojlantirish sohasidagi mutaxassislarning qiziqishini kuchaytirdi. Raqobatning kuchayishi va kuchayishi hozirgi vaqtda xizmat ko'rsatish darajasiga eng katta e'tibor berilishiga olib keldi. Bu beri muhim ahamiyat kasb etadi zamonaviy bozordagi hozirgi murakkab sharoitda mavjud mijozlarni saqlab qolish va yangilarini jalb qilish uchun kompaniyalar mijozlarning talablarini bajarishga va xizmatlarni tobora yuqori darajada taqdim etishga majbur. Zamonaviy adabiyotlarda mavjud iqtisodiy sharoitlar bilan bog'liq holda, sifat muammolariga tobora koproq e'tibor berilmoqda. Ko'plab xorijiy va mahalliy mualliflar o'zlarining o'qishlarida yuklarni yetkazib berish tezligi va sifati masalalariga doimo muhim o'rin ajratib kelganlar, ayniqsa, A.Feygenbaum, E. Deming, K. Ishikava, S. Siro, J. Xarrington kabi klassiklarning asarlarini alohida ta'kidlash mumkin. Aynan ularning tadqiqotlari va rivojlanishi, shuningdek universal boshqaruv falsafasini yaratishda amaliy qo'llanilishi bugungi kunda rivojlangan ko'plab davlatlarga (AQSH, Yaponiya va boshqalar) jahon iqtisodiyotining etakchisi bo'lishga yordam berdi.

Ammo transport kompaniyalarining samaradorligini oshirish, xizmat ko'rsatish sifatini va ko'rsatilayotgan xizmatlarning murakkabligini oshirishning amaliy va nazariy muammolari hali ko'rib chiqilmagan. Transport kompaniyalari faoliyatida tezlik va sifatni boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimini joriy qilinishi ishlab chiqaruvchidan yakuniy foydalanuvchiga mahsulotni taqsimlash jarayonini optimallashtiradi. Bu ushbu qo'llanmaning dolzarbligini belgilaydi, uning maqsadi yuklarni yetkazib berish jarayonini boshqarish va tashkil etishga yangi yondashuvlarni shakllantirishdan iborat.

Logistika – iste'molchi talablarini ko'proq qanoatlantirish maqsadlarida xomashyo, yarimfabrikatlar, tayyor mahsulotlar va tegishli axborotlarni jamlash, saqlash, ishlab chiqarilgan joydan iste'mol joyiga tashish va uzatishning texnologik va tejamkor samarali operatsiyalarini rejalashtirish, amalga oshirish va nazorat qilish jarayonidir. Logistika – keng ma'noda mikro va makro tizim oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun moddiy, axborot va moliyaviy oqimlarni boshqarish va optimallashtirish haqidagi fan. Logistika – tor ma'noda menejmentning umumlashgan vositasi bo'lib, moddiy va servis oqimlar hamda ularga ergashgan axborot va moliyaviy oqimlarni samarali boshqarish orqali biznesning strategik, taktik va operativmaqsadlariga erishish imkoniyatini beradi. AQSH logistika menejmenti kengashi (Council of Logistics Management, CLM) olimlari va mutaxassislarining fikriga ko'ra, "logistika - bu iste'molchilar talablarini to'liq qondirish uchun ishlab chiqish, tayyor mahsulotlar, xizmat ko'rsatish va unga tegishli ma'lumotlar kelib chiqish joyidan iste'mol (shu jumladan import, eksport, ichki va tashqi harakatlar) qilishgacha oqim xarajatlarni pasaytirish, xom-ashyo zahiralari oqimi, yakunlanmagan materiallar nuqtai nazaridan samarali rejalashtirish, bajarish va boshqarish jarayonidir".CLMning aynan shu ta'rifi 2004 yilda Moskvaning "Infra-M" nashriyoti tomonidan nashr etilgan "Korporativ logistika" kitobida keltirilgan. Kitobning ilmiy muharriri, iqtisod fanlari doktori V.I. Sergeeva.

Yevropa logistika assotsiatsiyasi (European Logistics Association -ELA) esa 1994 yildagi terminologik lug'atida logistikaning quyidagi ta'rifini e'lon qildi: "bu bozor talablarini minimal operatsion va kapital xarajatlar yordamida iste'molchi talabini qondirish maqsadida ishlab chiqarish va tarqatish orqali mahsulotlarni loyihalashtirish va xarid qilishdan yakuniy qismigacha tashkil etish, rejalashtirish, nazorat qilish va targ'ib qiluvchi tashkilotdir".Birlashgan Millatlar Tashkilotining savdo va rivojlanish bo'yicha konferentsiyasi (UNCTAD) "logistika - bu mahsulotlarni ishlab chiqarish joylaridan iste'mol joylariga arzon va samarali yetkazib berishni tashkil etish va amalga oshirish jarayoni; yo'l davomida yuzaga

keladigan barcha transport va boshqa operatsiyalar ustidan nazorat; yuk egalariga tegishli ma'lumotlarni taqdim etish" deb hisoblaydi. Logistikaning ta'rifini hisobga olsak, bu nafaqat o'ziga xos fikrlash metodologiyasiga ega bo'lgan fan, balki iqtisodiy va ijtimoiy hayotning turli sohalaridagi amaliy faoliyat hamdir. Harbiy profili va fan sifatida tug'ilgan harbiy sohasida uning dolzarbligi, rela va fuqarolik kasb haqida logistika, iqtisodiyot va ijtimoiy muhitning turli sohalarida oqim jarayonlarini yaxshilashdir. Tajriba shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotning ham ishlab chiqarish, ham xizmat ko'rsatish sohalarida qo'llaniladigan logistika tamoyillari va usullari. Ma'lumki, ishlab chiqarish tarmoqlari – bular tog' - kon qayta ishlash sanoati, qishloq xo'jaligi, kapital qurilish va infratuzilmaga xizmat ko'rsatish, transport, logistika, savdo, uy-joy, saqlash, aloqa, axborot yig'ish va qayta ishlash turlari haqida, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xavfsizlik va boshqalar. Ushbu tarmoqlarning har biri uchun logistika vositalaridan foydalanishda o'z afzalliklari va o'ziga xosliklari bilan ajralib turadigan tadbirlar yotadi. Amaliyot shuni isbotladiki, bu vositalar yagona iqtisodiy birlikning tor doirasida emas, balki bir necha subyektlarning o'zaro ta'sir tizimini tashkil qilishda ko'proq samara beradi. Logistika, zamonaviy axborot texnologiyalarini o'zlashtirgan holda, bugungi kunda ham iqtisodiy, ham murakkab muhandislik muammolarini hal qilishda, xususan, bilim talab qiladigan mahsulotlarni yaratish va foydalanishda qilishda keng qo'llanilmoqda. Logistikaning asosiy funksiyalari (vazifalari) quyida keltirilgan:

- xom ashyo va mahsulotlar oluvchilarga jo'natuvchilardan oldindan eng oqilona (tariflar uchun) yo'nalishni tanlash;
- qadoqlash, yuk, yuk tashish, yuk tashish, ortiqcha yuk va to'liq xavfsizligini ta'minlash uchun tashkil yetish;
- xom ashyo va mahsulotlarni xarid qilish va yetkazib berishning optimal hajmlarini aniqlash, yetkazib beruvchilar, iste'molchilar va tranzitdan ularning inventarizatsiyasini minimallashtirish;
- boshqaruv tartiblari-xom ashyo va mahsulotlar uchun

buyurtmalar;

- saqlash va xom ashyo va mahsulotlarini keyingi tarqatish uchun eng yaxshi imkoniyatlar bilan yanada samarali saqlash muassasalari foydalanish;
- bojxona xarajatlarini tezlashtirish va kamaytirish hamda yangi tartiblarni sugʻurtalash;
- mahsulot tashishni tashkil etish;
- zahiralarini omborlarda saqlash;
- zahiralarini optimallashtirish;
- moddiy resurslar zahirasini nazorat qilish;
- tayyor mahsulotlar zahirasini nazorat qilish;
- ortish-tushirish ishlari;
- axborot oqimlarini yoʻnaltirish;
- boshqa logistik operatsiyalar.

Logistikaning asosiy tamoyillari esa quyidagilardan iborat:

1. Oʻzini oʻzi tartibga solish (ishlab chiqarishning mutanosibli).
2. Moslashuvchanlik (xarid va yetkazib berish jadvalriga oʻzgartirish kiritish mumkinligi).
3. Zahira hajmini minimallashtirish.
4. Mahsulot harakatini modellashtirish.
5. Yangi axborot tizimlaridan maksimal foydalanish (kompyuterlashtirish).
6. Resurslar bilan taʼminotdagi ishonchlilik.
7. Tejamkorlik (isteʼmolchida mavjud mahsulot zahirasi darajasini 30-40 foizgacha kamaytirish, axborot xizmati darajasini oshirish).

Logistikani joriy etish uchun quyidagilarning boʻlishi taqozo etiladi:

- raqobatchilik;
- moʻl-koʻlchilik (taqchilikning yoʻqligi).

Xulosa qiladigan bo'lsak, logistika sohasidagi narsalar Internet texnologiyasini joriy etishning afzalliklari:

- barcha Real vaqtda jarayonlarni kuzatish qobiliyati;
- samaradorlikni oshirish uchun qo'shimcha o'zgarishlar kiritish bilan odamlar

va

transport vositalarining samaradorligini aniqlash;

- jarayonlarni avtomatlashtirish;[14]

- iste'molchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, qoniqishni oshirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Н.Г. Филонов, Л.В. Коваленко, С.К. Дащинская Анализ структуры и особенностей формирования потоков полезных ресурсов в экономических (логистических) системах / Под общей ред. Н.Г. Филонова. – Томск: Издательство ТГПУ, 2011. – 252с. ISBN 978-5-89428-581-8.

2. Логистика: Учеб. Для вузов/Под ред. проф. Б.А. Аникина. – М.: ИНФРА-М, 2000.

3. Гаджинский А.М. Логистика. Учеб. для студентов высших и специальных учебных заведений. – М.: ИВЦ «Маркетинг», 2000.

4. Миротин Л.Б., Ташбаев Ы.Э. Логистика: Справочное и учебно-методическое пособие. Координационный Совет по логистике. Московский транспортный институт. – М.: КСЛ, 2001.

5. Неруш Ю.М. Логистика: Учебник для вузов. – 2-е изд. Перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ. – ДАНА, 2000. – 389 с.

6. E.F. Jomonkulova, M.K.Nizomov, N.Sh. Tojiev. Issues On Using Digital Economy In The Service Sector. International Journal of Advanced Science and Technology.Vol. 29, No. 7., (2020), pp. 2015-2019.

7. E.F. Jomonkulova, M.K.Nizomov , The Notion Of Information And Its Significance In The State Economy, European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 2020, Volume 7, Issue 3, Pages 2786-2789

8. Jamankulova E. F., Ismailova Z. A., Nizomov M. Q. The Notion Of Information

And Its Significance In The State Economy //Экономика и социум. – 2021. – №. 8 (87). – С. 26-29.

9. Jomonqulova F. E., Nizomov M. Q., Uralov S. A. To make radical changes in the system of higher education for the training of qualified personnel //Colloquiumjournal. 2020. – №. 29-2. – С. 13-14.

10. Jomonkulova, E. F., and I. E. Shadmanov. "The Notion Of Information And Its Significance In The State Economy." British View 7.4 (2022)